

המרכז הישראלי לאפטרופסות

הקדן לטיפול בחסויים

פרשת "ואתחנן" – שבת "נחמו" – גשר המעבר מט' באב לטו' באב – על מנהיגות מעצבת.

ד"ר זאב פרידמן מנכ"ל המרכז הישראלי לאפטרופסות

פרשתנו – שבת "נחמו", ניצבת כגשר תודעתי, במעבר החד שבין תשעה באב לטו' באב.

נדון בקשר של פרשתנו, להפטרות "נחמו", שהיא הראשונה בשבע הפטרות הנחמה, לאחר שלוש הפטרות הפורענות אותן קראנו בימי בין המיצרים, בסימן המעבר החד, שבין תשעה באב לטו' באב. מעבר דרמטי זה, מתמקד במצב הצבירה המשתנה של העם היהודי, העובר כחוט השני, בנרטיב והאתוס של עם ישראל לדורותיו, כפי שמגדירה זאת פרופ' רחל אלאור מהאוניברסיטה העברית- "קהילת הזיכרון". הוא אותו מעבר חד- מחושך לאור, מעבדות לחירות, משואה לתקומה, מחורבן לגאולה. אנו חווים מעבר דרמטי זה גם במעבר, מיום הזיכרון ליום העצמאות.

בקוראנו את הפטרות הפורענות, אגדות החורבן והפטרות הנחמה, נודעת חשיבות גדולה להתחבר למשמעות התוכן של אירועים אלו. שכן, התחברות למשמעות תשפיע על עיצוב זהותנו ושייכותנו לקהילת זיכרון לומדת, המעניקה התנסות ופרקטיקה, כיצד לציין ולחוות ימים מיוחדים אלו ולא לעשותם, כמצוות אנשים מלומדה. התחברות למשמעות החברתית של אירועים אלו, תגדיל את חברה על ספינת קהילת הזיכרון העכשווית. כך כבר לימד אותנו סנט אקזופרי מחבר הספר "הנסיך הקטן", איך בונים ספינה? - "אוספים אנשים ונוטעים בהם את האהבה והכמיהה לים הגדול, הרחב והאין סופי, ולא מקבצים אנשים ואומרים להם להכין תוכניות, לאסוף חומרים ולבנות ספינה". כך נדע להפנים ולהטמיע את התובנות הרלוונטיות, שבה החלתי לדון בפרשה הקודמת וההקשר להפטרות חזון ישעיהו בן אמוץ ולתשעה באב.

אבקש להמשיך בפרשתנו, לדון בהקשר לכך, בשלוש תובנות, שמייצגות שלושה מאפיינים חשובים, בסוגיית המנהיגות המכריעה והמעצבת, מבית מדרשם של החוקרים - ברנס (1978) ויוקל (1994). מנהיגות המתנהלת על גבי הגשר התודעתי של פרשתנו, המתוח לו, בין תשעה באב לטו' באב שיחול השבוע: 1. המנהיגות הרוחנית התורנית. 2. המנהיגות המדינית הפוליטית. 3. המנהיגות של החברה האזרחית.

המנהיגות הרוחנית התורנית, כיצד ?

במסכת תענית פרק ד' נאמר: " אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים". בתלמוד במסכת תענית דף ל', מצוינות מספר סיבות לקביעת טו' באב ליום של שמחה.

אציג שתי סיבות מתוך שש, שמאפיינות את דמותה של המנהיגות הרוחנית התורנית המכריעה והמעצבת באותה עת, ויכולתה להנהיג ולקבל הכרעות תורניות משמעותיות במציאות מאד מורכבת, שגרמה לקביעת טו' באב כיום שמחה.

הסיבה האחת שמאופיינת בהכרעה מנהיגותית תורנית, מתייחסת לכך, שבתקופת המדבר נאסרו שבטי ישראל להתחתן זה בזה. ואילו בתקופה מאוחרת יותר בטו' באב, הותרו השבטים להתחתן זה בזה. מדוע במדבר חל האיסור? זאת בעקבות תקדים בנות צלופחד שהן זכאיות לרשת את נחלת אביהן, ערער שבט מנשה על ההחלטה, בחשש שאם תינשאנה בנות צלופחד לשבטים אחרים, עלולה נחלת שבטם לעבור לשבטים אחרים. לכן נאמר בפרשת מסעי בספר במדבר: " זה הדבר אשר ציווה ד' לבנות צלופחד לאמור, לטוב בעיניהם תהיינה לנשים, אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים". בתקופה מאוחרת יותר, חז"ל- המנהיגות התורנית בהכרעתם התורנית וההלכתית, דייקו מהפסוק, שהאיסור היה תקף רק בדורן של בנות צלופחד, אך הותר אחר כך.

משרדי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 טל: 072-2600403 פקס: 02-6795040

אפטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפטרופסות ללא מטרות רווח, שהוקם ע"י האפטרופוס הכללי במשרד המשפטים,

הפועל בשקיפות, בשותפות ובתודעת שירות.

המרכז הישראלי לאפטרופסות הקרן לטיפול בחסויים

הסיבה השנייה, שמאופיינת אף היא בהכרעה מנהיגותית תורנית, מתייחסת למקרה הטרגי של פילגש בגבעה. לאחר מלחמת אחים עקובה מדם, נשבעו שאר השבטים לא להתחתן עם שבט בנימין, ובתקופה מאוחרת יותר, ביום טו' באב בוטלה השבועה, **בהכרעת מנהיגות תורנית**, בעזרת **דיוק** מתוך הפסוק בספר **שופטים**, כא', א': " ואיש ישראל נשבע במצפה לאמור, איש ממנו לא יתן ביתו לבנימין לאישה". מקור האיסור והשבועה, על שבט בנימין לבוא בקהל, הוא בעקבות האונס והרצח הברוטלי בעיר גבעה של בני בנימין וסירובם של בני בנימין להסגיר את השותפים לאונס, דבר שהביא את כל שבטי ישראל למלחמת חורמה על בני שבט בנימין. משבט בנימין שרדו אחרי המלחמה, אך ורק 700 גברים ואף אישה אחת. בהינתן שקיימת השבועה והאיסור, **המנהיגות התורנית וההלכתית**, הבינה שיש לפתור הבעיה. שכן, המשך האיסור היה מביא להכרתת שבט בנימין מעם ישראל. הפתרון היה על ידי הדיוק של המילה "יתן" מהפסוק, "לא יתן בתו לבנימין לאשה". **ההכרעה של המנהיגות התורנית, פסקה שאמנם קיים האיסור של לא יתן אב את ביתו לשבט בנימין, אבל אין למנוע מבני בנימין לקחת להם נשים משבטים אחרים.**

ההכרעה ההלכתית של המנהיגות הרוחנית והתורנית שהותרו שבטים להינשא זה עם זה במקרה של בנות צלופחד, כמו גם ההכרעה להתיר האיסור של נישואין עם שבט בנימין, זאת בעקבות הטראומה של מקרה פילגש בגבעה. **ההכרעה ההלכתית האמיצה**, להתיר איסור נישואין של בנות שבט מנשה עם שבטים אחרים והתרת השבטים כולם להינשא זה עם זה, יש בהכרעות הלכתיות אלו, מודל של מנהיגות רוחנית והלכתית, היודעת להכריע במצבים מורכבים של עם ישראל. מנהיגות רוחנית תורנית שמאופיינת בשלושה מאפיינים חשובים: **האחד**, ידע תורני והשכלה רחבה. **השני**, הכרת המציאות וחיבור אליה, **השלישי**, אומץ. האתגר הגדול הוא לקבל החלטות בתחומי חיינו השונים, לא במציאות שהכול ברור והיא צבועה בצבעים של שחור או לבן, האתגר הגדול הוא דווקא לקבל הכרעות, במציאות האפורה המורכבת והמסובכת שיש בה דילמות לא פשוטות וממד של ניהול סיכונים. זאת הציפיה ממנהיגים.

מנגד בקצה השני, כרחוק מזרח ממערב, הכרנו מנהיגות תורנית אחרת ורופסת, באגדות החורבן של תשעה באב, עליה כתבתי בשבת הקודמת פרשת דברים – הפטרת הפורענות של חזון ישעיהו, בדמותו של "מנהיג תורני" בימי ערב חורבן ירושלים באירוע הדרמטי של קמצא ובר קמצא, **זכריה בן אבקילס** וגם אחרים שלא מוזכרים שמותיהם שהשתתפו באותה סעודה טראומטית שאופיינה בנוקשות ובניתוק מהמציאות ואי רצון להתמודד ולהכריע בסוגיה ובדילמה מוסרית תורנית ועקרונית והתעקשה בנחרצות: **"יקוב הדין את ההר"**. זאת הייתה מנהיגות שפחדה מיצירת תקדים והחשש מפני, **"מה יאמרו ומה יגידו"**. על מנהיגות זאת כבר נאמר במסכת בבא מציעא ל' עמ' ב', " דאמר רבי יוחנן, לא חרבה ירושלים, אלא על שדנו בה דין תורה ... שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין ". זאת לעומת מנהיגות אמיצה ומכריעה שגם בה עסקנו בפרשה הקודמת, בדמותו של רבן יוחנן בן זכאי.

בדינונו היום באירועים הקשורים לטו' באב, אנו פוגשים מנהיגות רוחנית תורנית אמיצה, שהביאה לקרוב הגאולה ולחבר את עם ישראל על שבטיו המפולגים, של הבלטת **היחד** בצד הבלטת **הייחוד** של כל שבט ושבט. מנהיגות שהבינה **שאחדות אינה בהכרח אחידות**. מנהיגות שהביאה **"להנה מה טוב ומה נעים, שבת אחים גם יחד"**. מנהיגות תורנית מכריעה ומעצבת שהביאה שמחה לעם ישראל בטו' באב. זאת המשמעות האמיתית של חג האהבה - טו' באב בעם ישראל.

המנהיגות המדינית הפוליטית, כיצד ?

בהפטרות "נחמו" של פרשתנו מתואר הקב"ה כרועה: **" הנה אֶדְנִי ד' אלוקים פָּחַק יְבוּא, וְזָרְעוּ מְשָׁלָה לוּ; הִנֵּה שָׂכְרוּ אֶתוֹ, וּפְעָלָתוֹ לְפָנָיו. פָּרְעָה, עָדְרוּ יָרְעָה, בְּזָרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים, וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא;**

משרדי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 טל: 072-2600403 פקס: 02-6795040

אפטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפטרופסות ללא מטרת רווח, שהוקם ע"י האפטרופוס הכללי במשרד המשפטים,

הפועל בשקיפות, בשותפות ובתודעת שירות.

המרכז הישראלי לאפטרופסות

הקרן לטיפול בחסויים

עלות, ינהל" (ישעיהו, מ', י-יא). המסר הוא לדמותה של מנהיגות מדינית פוליטית היברידיית של בשר ודם. מנהיגות של "גם וגם". מצד אחד מנהיג אסרטיבי חזק שזרועו מושלה בו ומצד שני מנהיג רך וחומל שבזרועו יקבץ טלאים. זאת המנהיגות האידיאלית של דוד המלך - **"עדינו העצני"**, עדין ורך כתולעת כמנהיג אזרחי אך גיבור וחזק כמו עץ כמנהיג צבאי. או מנהיג שיודע מתי יש לנהוג בנוקשות, להתעקש ולפעול בנחרצות ללא פשרות, אך גם יודעת במצבים מיוחדים ומורכבים לפעול ולהפעיל שיקול דעת של גמישות, רגישות, חמלה ורכות בהחלטותיה. זאת מנהיגות מדינית פוליטית מעצבת שמאופיינת בשילוב וסינרגיה של גבורה, שמאופיינת בעוז ובענווה: **" כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה, אתה מוצא ענוותנותו"**. (מסכת מגילה, לא', ע"א). מנהיגות שמשלבת עשיית דין ומשפט צדק, לצד מנהיגות של חסד וחמלה. כפי שלימד אותנו **מיכה המורשתי**: "הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקים". (מיכה ו', 8). הנה לנו מודל של מנהיגות – **גמיקשות**. מנהיגות היברידיית של גמישות בצד נוקשות. מנהיגות של אגרוף ברזל בכפפה של משי. מנהיגות אסרטיבית ישירה בצד רגישות אנושית. לא בכדי, **הנביא ישעיהו** בהפטרותנו משתמש ב**מטאפורה של הרועה**. סיפור ידוע מספר על מלך, שיוצא עם שריו לסיור בממלכתו ובדרך פוגש רועה צאן. המלך נפעם מיכולתו ואישיותו של הרועה להנהיג את צאנו. המלך לוקח את הרועה לארמונו וממנה אותו לשר זוטא, שבהמשך התקדם, הצליח והגיע לכהונת שר האוצר בממלכה. כצפוי, הוא הופך מושא לקנאה ולצרות עין של השרים, שמעלילים עלילה לאוזנו של המלך, שהרועה שמונה לשר האוצר, מועל וגונב באוצרו של המלך. כתוצאה מכך, המלך בלחץ שריו, פושט על ביתו של השר. הוא נכנס לכל חדר ולא מוצא דבר. עד שמגיע לחדר האחרון שהוא נעול. הרועה לשעבר מסרב לפתוח הדלת. המלך בעזרת שריו פורצים את הדלת, נכנסים לחדר, ובטוחים שהנה הם מוצאים את הגניבה והמעילה. לתדהמתם, הם רואים חדר קטן שבו מיטה שולחן, כיסא וארון פשוטים, ובמרכזו נגלית חליפת רועים וחליל. שואל המלך את שרו לפרש המראה שנגלה לעיניו. השר עונה לו: " כל לילה לפני לכת לישון, אני מביט בחליפת הרועה והחליל ואומר לעצמי – **דע תמיד מאין באת. אל תשכח זאת**".

המנהיגות של החברה האזרחית, כיצד ?

בפרשתנו מתוארת הסיטואציה של **"החברה האזרחית"** של עם ישראל לקראת מעמד הר סיני בקבלת התורה: " ויהי כשמעכם את הקול מתוך החושך וההר בוער באש, ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם" (ה', כ'). ואילו בפרשת **דברים** (א', כב'), מתוארת הסיטואציה של **"החברה האזרחית"** של עם ישראל, בבקשה לשליחת המרגלים: **"ותקרבו אלי כולכם ותאמרו, נשלחה אנשים לפנינו"**.

רש"י (דברים, א', כב') מנתח בפרשנותו את ההבדל בין **שתי הקריבות**, בהבדל של מצב הצבירה של שתי החברות האזרחיות, בשתי הסיטואציות- בחטא המרגלים ובמעמד הר סיני בקבלת התורה: **" ותקרבו אלי כולכם, בערבוביה**. ולהלן הוא אומר: ותקרבו אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו: הן הראנו..."- אותה **קריבה הייתה הוגנת**. ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפנייהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפנייהם. אבל כאן- " ותקרבו אלי כולכם"- בערבוביה. **ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים**".

הנה לפנינו מסר **למנהיגות "החברה האזרחית"**- ההון החברתי, מושג עתיק יומין, שבסיסו ביוון העתיקה, שבה טבע **אריסטו** את המושג של **"החברה הפוליטית"**. החברה האזרחית המאופיינת בפירושו של **רש"י**, **במצב הצבירה של "ותקרבו"**, יש לה זיקה לרוח משנתם של הפילוסופים והוגי הדעות, **ג'ון לוק** האנגלי (1632-1704) ו**מונטסקייה** הצרפתי (1689-1755), שחוללו את התפיסה הליברלית הדמוקרטית של הפרדת הרשויות, של תורת **האיזונים והבלמים**. דומה, שיש למשנתם זיקה לפרשתנו, במניעת אנומליה וכאוס של **"קריבה"** מסוג של פתולוגיה של החברה

משרדי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 **טל:** 072-2600403 **פקס:** 02-6795040

אפטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפטרופסות ללא מטרות רווח, שהוקם ע"י האפטרופוס הכללי במשרד המשפטים,

הפועל בשקיפות, בשתופות ובתודעת שירות.

המרכז הישראלי לאפוטרופסות

הקרן לטיפול בחסויים

האזרחית, הדומה למנהיגות החברה האזרחית של השבטים בחטא המרגלים. חברה המאופיינת בערבוביה, באלימות ובבלאגן, שכל דאלים גבר ואחד דוחף את השני. במצבה של חברה פתולוגית זאת, אין כל הגדרה והבחנה בין רשויות השלטון, לבין החברה האזרחית, והאנרכיה היא השולטת בכיפה. פרשתנו מדגישה את השאיפה והציפייה לסוג של "קריבה" הדומה למעמד הר סיני בקבלת התורה בפרשתנו, "קריבה" של מנהיגות מעצבת של חברה אזרחית מסודרת, אחראית, אמיתית, שקופה ומכבדת – בה ילדים מכבדים את הזקנים והזקנים מכבדים את הראשים. זאת מנהיגות של החברה האזרחית שמנחילה ערכים ונורמות של סולידריות וערבות הדדית.

פרשתנו כנקודת ציון וגשר חברתי תודעתי, במעבר הדרמטי בין תשעה באב לטו' באב, מביאה עימה מסר של משמעות, של שמחה, של תקווה ושל ציפייה מהמנהיגות התורנית ההלכתית. של תקווה וציפייה מהמנהיגות המדינית הפוליטית, של תקווה וציפייה מהמנהיגות של החברה האזרחית, של ההון החברתי. המילים המהדהדות לאוזנינו בהפטרות "נחמו" של הנביא ישעיהו, יוצקות בנו איתנות וחוסן של תקווה ונחמה: "נחמו נחמו, עמי יאמר, אלקיכם כל גיא, ינשא, וכל הר וגבעה, ישפלו; והיה העקב למישור, והרכסים לבקעה על הר-גבה עלי-לך, מבשרת ציון, הרימי בנח קולך, מבשרת ירושלים; הרימי, אל-תיראי, אמרי לערי יהודה, הנה אלקיכם".

משרדי ההנהלה, הגן הטכנולוגי, בנין 1 כניסה ג' מלחה, ירושלים 96951 טל: 072-2600403 פקס: 02-6795040

אפוטרופסות – שקט נפשי וביטחון אישי

התאגיד הציבורי הגדול והוותיק בארץ לשירותי אפוטרופסות ללא מטרת רווח, שהוקם ע"י האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים,

הפועל בשקיפות, בשותפות ובתודעת שירות.